

До питання про інновації терміно-поняттєвої системи в українській ономастиці воєнного періоду ХХІ століття

➔ Резюме

Стаття присвячена теоретичній проблематиці із сфери української ономастики воєнного періоду. Як відомо, потужні зміни в житті українського суспільства 2014–2024 років торкнулись функціонування онімної системи (як на рівні традиційних, так і на рівні «нових» видів пропріальної лексики), що відповідно підняло цілий ряд теоретичних питань щодо функціонування термінологічно-поняттєвої системи української ономастики останнього періоду. На основі зробленого аналізу можна ствердити: сучасна українська ономастика розглядає ергонімію, урбанімію та хрематонімію (прагматонімію) як автономні онімніпідсистеми, які вписались в невід’ємний склад компонентів онімного ландшафту України воєнного періоду. У контексті питання стратифікації сучасної урбанонімії, хрематонімії та ергонімії визначальну роль можуть відігравати тільки чітко окреслені об’єкти номінації (денотати), репертуар яких стало розширюється. Зокрема серед новоутворених онімних різновидів можна відзначити мілітарергоніми та мілітарпрагматоніми. Згадані пропріальні класи української мови ХХІ ст. продовжують характеризуватися такими визначальними рисами, як-от: вторинність, суб’єктивність, суспільно-політична та військово-патріотична зумовленість.

➔ Ключові слова:

українська ономастична термінологія, урбаноніми, ергоніми, хрематоніми, воєнний час, міський онімний ландшафт

On the question of innovations in terminology and conceptual system in Ukrainian onomastics during wartime in the 21st century

➔ Abstract

The article is devoted to the theoretical problems of Ukrainian onomastics during wartime in the 21st century. In the 2014–2024 period, large-scale changes in the life of Ukrainian society are known to have been significantly affected the functioning of the onomastic system, causing a number of theoretical questions, in particular regarding the functioning of the term-conceptual system of Ukrainian onomastics in the last decade of the 21st century. Based on the analysis, the authors have concluded that modern Ukrainian onomastics defines ergonyms, urbanyms, and chrematonyms (pragmatonyms) of the wartime as autonomous onymic subsystems that create an integral part of the Ukrainian onomastic landscape in wartime conditions. In the context of defining new varieties of modern urbanonyms, chrematonyms, and ergonyms, the paper argues the feasibility of assigning a decisive role to clearly defined objects of nominations (denotations), the list of which is constantly expanding. In particular, among newly coined Ukrainian onymic types, militaryergonyms and militaropragmatonyms deserve special attention. These specified types of proper names are characterized by such defining features as secondariness, subjectivity, socio-political, and military-patriotic conditioning.

➔ Keywords

Ukrainian onomastic terminology, urbanonyms, ergonyms, chrematonyms, wartime, urban *nomina propria* landscape

Українське суспільство кінця ХХ століття опинилось у фазі активних перетворень, спричинених впливами якнайширшого діапазону екстралінгвальних факторів, пов'язаних із розпадом СРСР та соціалістичного блоку країн Центральної Європи. Попри очевидні зміни характеру організації соціально-економічного функціонування українських великих міст початку ХХІ століття, що супроводжувались ґрунтовними змінами візуального архітектурного простору, докорінної трансформації зазнав також міський мовний ландшафт. Цей перший етап трансформації українського ономастикону в 2014 році отримав новий потужний зовнішній каталізатор у вигляді анексії Криму та збройної інвазії Російської Федерації у східних областях України. Натомість від моменту неспровокованого повномасштабного вторгнення РФ на цілу територію України в 2022 році в пропріальному ландшафті української мови започаткувався абсолютно новий етап трансформації українського ономастикону, який зумів проявитися в докорінних квалітативних та квантитативних змінах складників його структури. Природнім постає питання: наскільки адекватно згадані трансформаційні явища знаходять своє віддзеркалення в сучасній українській ономастиці? У цій статті насамперед фокусуватимемо увагу на пропріальній частині міського мовного ландшафту, що став епіцентром змін ономастикону української мови ХХІ століття, а це зокрема: ергонімний матеріал (власні назви фірм, торговельних закладів, політичних, громадських організацій тощо), власні назви внутрішньоміських одиниць (мікрорайонів, кварталів, житлових комплексів, вулиць, проспектів, бульварів, набережних, парків, скверів, зон відпочинку тощо) та різноманітні утворення хремотонімних типів (власні найменування товарів, харчових продуктів, торгових марок і под.). На основі тривалих спостережень над ономастикомом останньої декади ХХ століття і першого десятиріччя ХХІ століття можна, без сумніву, ствердити, що домінантними і визначальними факторами впливу на форму і зміст онімного ландшафту тогочасних українських міст довоєнного періоду виявились вестернізація, комерціалізація, коренізація, міграційні процеси, глобалізація (див. Белей, 2008), децентралізація. Великі українські міста із розвиненою організацією соціально-економічної інфраструктури перед лютим 2022 року неупинно зберігали тенденцію збільшення демографічних показників за рахунок нових мешканців, що прибували із навколишніх сіл та менших міст. Від початку 90-х років ХХ століття фактори лібералізації економіки, глобалізації, вестернізації (чіткої орієнтації українських громадян постсовєтського періоду на взірці життя та побуту західного суспільства) далі продовжували бути головним локомотивом змін українського пропріального простору, що виразно знайшло своє віддзеркалення також в онімному ландшафті українських міст ХХІ століття. Так, завдяки намаганням задовольняти підвищений у країні попит на нерухомість із високим стандартом умов для життя та функціонування у структурі українських міст появились якісно

нові різновиди урбаністичної забудови — житлові комплекси (іноді також житловий квартал), торгово-розважальні центри (ТРЦ), бізнес-центри, офісні центри тощо. А як відомо, кожний сталий елемент структури міста: житловий комплекс, офісний центр та інші згадані нові об'єкти — повинен послуговуватись окремою власною назвою, що не могло не позначитись на онімному ландшафті мови. Та коли в історії незалежної України ХХІ століття зафіксовано прояви воєнної агресії сусідньої держави, а саме: анексія Криму та окупація окремих територій Донецької та Луганської областей 2014 року, а потім факт повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації в Україну 2022 року — український ономастикон почав зазнавати нових докорінних змін, яких не спостерігалось протягом усього періоду новітньої історії України від моменту проголошення незалежності в 1991 році. До того ж варто підкреслити, що ці потужні зміни торкнулись функціонування всієї онімної системи української мови (як на рівні традиційних, так і на рівні «нових» видів пропріальної лексики), що відповідно спричинило убрать цілу низку теоретичних питань щодо функціонування в назві терміно-поняттєва системи сучасної української ономастики.

Питання творення, дефініювання і функціонування ономастичних термінів, безперечно, належать до переліку тем, які ось уже впродовж останнього півсторіччя не перестають залишатися в центрі уваги ономастів слов'янського світу. Тож дозволю собі короткий екскурс до історії питання.

Як відомо, піонерські обговорення концепції систематизованої ономастичної термінології в 60–70-х роках ХХ століття почалися приблизно одночасно як у славістиці, так і в германістиці (Harvalik, 2019). Принагідно зазначимо, що в цьому почесному списку основоположників систематизації термінології є відомий український мовознавець Василь Німчук, котрому належить авторство першого словника української ономастичної термінології, опублікованого в 1966 році під назвою „Українська ономастична термінологія” (Проект). Надрукований Василем Німчуком *Проект* містив близько ста українських ономастичних термінів, які були відповідниками до загальнослов'янської ономастичної термінології, запропонованої видатним чеським ономастом Яном Свободою (Бучко, Ткачова, 2012, с. 11). Василь Німчук у передмові до *Проекту*, зокрема, наголошував, що, зважаючи на молодість всебічного вивчення власних назв в Україні, авторам досліджень „самотужки доводиться створювати більш або менш удачі ономастичні терміни. Через те спостерігається певна неусталеність і розмаїтість термінів у працях українських ономастів” (Німчук, 1966, с. 25).

Подібний стан речей проіснував в українській ономастичній термінології до 2012 року, коли світ побачив словник Дмитра Бучка та Наталії Ткачової, який став яскравою подією не тільки в українській ономастиці, але й у загальнославистичній науці про власні назви.

У своїй Передмові до згаданого словника укладачі, зокрема, задекларували, що „мета Словника української ономастичної термінології — це насамперед тлумачення поданих у ньому термінів, а разом з тим і здійснення помірної їх систематизації та уніфікації” (Бучко, Ткачова, 2012, с. 12). Загальновідомо, що такі риси, як багатозначність і нечіткість контурів позначуваного поняття дискваліфікують термін не тільки на рівні національної ономастики. Саме тому на 21-ому Міжнародному ономастичному конгресі в Уппсалі (Фінляндія) в 2002 році запропоновано створити при International Council of Onomastic Sciences (ICOS) спеціальну комісію, до якої б увійшли ономасти — репрезентанти різних національних мовознавчих осередків, — з метою виробити міжнародну загальну систему термінів і їх дефініцій.

Справді, достатньо побіжно глянути на ономастичні дослідження не тільки української, але й інших слов'янських мов першої чверті ХХІ століття, щоб зауважити, як насправді активно розрісся термінологічний апарат на позначення онімних одиниць, лівова частина яких припадає на так звані новоутворені класи пропріальної лексики.

У контексті проблеми уніфікації термінологічної системи на позначення *nomina propria* особливе місце займають утворення, які позначають антропогенні за походженням денотати. Саме тому вважаю за доцільне обмежитись у своєму аналізі онімами, що позначають денотати антропогенного характеру. Насамперед почати наш аналіз терміно-поняттєвих систем новітньої української ономастики пропонуємо із ергоніміки.

Орієнтація на релевантні ознаки таких, наприклад, об'єктів номінації, як об'єднання людей (виробничо-комерційні, політико-ідеологічні, державно-адміністративні, мистецько-художні, науково-інтелектуальні, за хобі й інтересами), на нашу думку, дає всі підстави в межах категорії українських ергонімів виокремлювати такі ергонімні підкласи: власні назви комерційно-виробничих підприємств, власні назви політико-ідеологічних інституцій, власні назви державно-адміністративних установ, власні назви національно-культурних товариств, власні назви творчо-мистецьких клубів, власні назви музично-театральних та художніх клубів, власні назви науково-інтелектуальних товариств та об'єднань за інтересами, а також власні назви військових формувань та підрозділів. Водночас варто звернути увагу, що, представляючи структуру ергонімних підкласів, в окрему нішу можна віднести такі власні назви ділових об'єднань людей, діяльність яких спрямована на отримання прибутку. Для цієї групи власних назв автор наприкінці 90-х років ХХ століття запропонував термін ‘фірмонім’ (Белей, 1999). Проте в українській ономастиці (як, зрештою, і в інших національних термінологічних системах) на окреслення подібного різновиду онімів надалі використовується доволі обширний перелік термінів. Варто наголосити, що, попри наявність галузевих термінологічних словників, терміно-поняттєва плутанина спостерігається не

лише в українській, але й у слов'янській ергоніміці, як і в хрематоніміці та урбоніміці, що, безперечно, засвідчує молодість та недостатню теоретичну опрацьованість цих галузей ономастики. Ілюстрацією такого явища можуть бути терміни, ужиті в контексті ергонімічних досліджень, на позначення власних назв підприємств протягом останніх 30 років: *ергонім*, *фірмонім*, *коопонім*, *ідеонім*, *прагматонім*, *логоонім*, *ойкодомонім*... (Белей, 1999; Кутуза, 2009; Šramek, 1989; Imrichová 2002; Odaloš 2015; Galkowski 2012), котрі довільно вживають дослідники на позначення об'єднань людей найрізноманітнішого характеру, а нерідко використовуваний термін своїм поняттєвим змістом накладається на суміжні близькоспоріднені терміни, які позначають два різні денотати. Отже, надалі зберігається потреба детальної систематизації терміно-поняттєвої сфери ергоніміки.

Аналізуючи список так званих проблемних для дефініції онімних типів у сучасних ономастичних дослідженнях, як аргумент варто навести, на нашу думку, приклади таких двох видів онімів:

1. Власні назви мостів. Ці пропріальні одиниці, скажімо, у різних сучасних дослідженнях із слов'янської ономастики можуть зараховуватись і до хрематонімів (прагматонімів), і годонімів, і урбонімів (за умови, що міст знаходиться в адміністративних межах міста) (див. Kowalik, 2020; Handke, 2001).

2. Власні назви готелів. Ці власні назви, як відомо, одночасно можуть ототожнюватися і з домонімами (ойкодомонімами), і з фірмонімами (див. Сидоренко, 2020; Михайлов, 2016).

Така терміно-поняттєва непослідовність породжена, на нашу думку, щонайменше під впливом двох факторів: по-перше, внаслідок відмінностей у вживанні і значенні деяких ономастичних термінів, які насамперед спричинені різними теоретичними та методологічними підходами до розуміння базових понять ономастики; по-друге, подібні розбіжності також можуть виникати із відмінностей традицій окремо взятих ономастичних шкіл. Водночас, зауважимо що сьогодні представники різних ономастичних шкіл (зокрема й автори термінологічних словників) визнають першочергову потребу у створенні детальних класифікацій таких секторів онімного простору, які активно пов'язані із соціо-технологічним розвитком суспільства (Harvalik, 2019). Так, скажімо, на відміну від термінологічних словників ономастичної галузі советської епохи (пор. Подольская, 1988), останній із виданих в Україні *Словник української ономастичної термінології* (Бучко, Ткачова, 2012) окреслює термін *ергонім* із перспективи принципово інших суспільно-економічних умов як власну назву певного об'єднання людей; організації, партії, установи, закладу та под., зокрема магазину, перукарні, ресторану та ін. (Бучко, Ткачова, 2012, с. 85). Без сумніву, цитований словник сьогодні вважається незаперечним досягненням у загальнослов'янській ономастичній термінології, оскільки це видання, одне з небагатьох в сучасній ономастиці, апробувало стратифікацію ономастичних понять, експонуючи весь спектр

пропріальної системи мови ХХІ століття: від добре знаних традиційних пластів до маловивчених периферійних відгалужень. Однак, попри неабиякі здобутки ономастів-лексикографів, досі нерідко спостерігається певна непослідовність та фрагментарність, зокрема, щодо термінологічного позначення новостворених денотатів. Це насамперед підтверджується в ономастичних дослідженнях, присвячених питанням місця і статусу онімних одиниць, які заявили про себе тільки-но в ХХІ столітті. Передусім йдеться про нові пласти онімів у контексті ергоніміки. Звичайно, не заперечуючи доцільності використання узагальнювального терміна на позначення всіх одиниць цієї категорії власних назв — ергонімів — як власних назв ділових об'єднань людей найрізноманітнішого характеру, вважаємо надзвичайно потрібним комплексно систематизувати та стратифікувати український ергонімний простір на рівні внутрішньої структури і водночас визначити параметри ергонімних категорій, провівши лінію розмежування із найближчими за специфікою денотата інших автономних категорій власних назв.

На нашу думку, базовим критерієм розрізнення видів ергонімів є характер денотата — об'єднання людей, які працюють для отримання прибутку або для реалізації поставлених цілей, пов'язаних із відстоюванням, пропагуванням і поширенням власних переконань та світогляду, нематеріальних цінностей, певних політичних принципів, естетичних та мистецьких ідеалів. Варто зразу зазначити, що абсолютно несподіваним новим різновидом ергонімної лексики української мови в ХХІ столітті, починаючи з 2014 року, стали власні назви військових формувань та підрозділів. Їх питома вага не ймовірно збільшилась, коли російська армія перейшла в повномасштабну збройну інвазію на всю територію України. До цього виду ергонімів можна віднести такі власні назви, як наприклад: батальйон „Айдар”, полк „Азов”, танковий батальйон „Холодний Яр”, полк „Дніпро-1”, Об'єднана штурмова бригада „Лють” тощо.

У слов'янському мовознавстві, починаючи від 60-х – 70-х років ХХ століття і до сьогоднішніх днів, у контексті наукових досліджень, у центрі уваги яких ставиться вивчення взаємозв'язку між мовою і суспільством, в ролі невід'ємного компонента широко використовуються екстралінгвальні чинники та дані з інших гуманітарних дисциплін. Так, зокрема, відомий польський мовознавець Антоній Фурдал 1977 році в монографії, присвяченій питанням відкритого мовознавства, запропонував тезу, що лінгвістика повинна бути „відкритою до зовнішніх сигналів із боку інших галузей гуманітаристики (...), не відкидати контактів з іншими дисциплінами, а навпаки орієнтуватися на співпрацю з ними” (Furdal, 1977, с. 5). Сучасні українські дослідники-соціолінгвісти (Мацюк, 2019), (Масенко, 2004) послідовно відстоюють цей принцип у своїх працях і доводять беззаперечну правдивість тези, що мовознавство, зокрема лексикологія, має відкритий характер і що поле таких студій неначе розширюється. Мовний простір української мови від початку 2014

року, а особливо після 24 лютого 2022 року, суттєво наповнюється лексикою мілітарного характеру, де важливе місце займають власні назви на позначення озброєння, військової техніки та військових підрозділів (ракетний комплекс *Нептун*, протитанковий ракетний комплекс *Стугна*, полк *Азов*, батальйон *Айдар*, батальйон *ім. Кульчицького* тощо). Принагідно зазначимо, що це спонтанний процес засвоєння онімної лексики, що характеризується не тільки неймовірно широким діапазоном об'єктів номінації, але також рапідним зростанням кількості одиниць онімів, які проникли в майже всі дискурси сучасного мовлення українців. Звісно, такого типу власні назви могли функціонувати і раніше, у мирні часи, однак мали при цьому неабияк обмежений діапазон ужитку — винятково професійну військову сферу держави. Безпрецедентний приклад неспровокованої повномасштабної війни, який спостерігаємо в Україні від 2022 року на історичному відрізку Європи від 1945 року, безперечно, не має аналогів. То ж відповідно безпрецедентним можемо спостерігати в українському ономастиконі процес розширення номенклатури на позначення воєнних реалій, деактуалізація якого може настати тільки-но після успішного завершення цієї війни і встановлення тривалого і справедливого миру. Тому абсолютно закономірно, що на порядку денному сучасної української ономастики стоїть нагальна потреба проведення комплексних досліджень над подібними видами онімів. На наше переконання, з огляду на відлік нового етапу в історії України, як і цілого Європейського континенту, пов'язаного із повномасштабним вторгненням в Україну російської армії, увага українських мовознавців має приділятися не тільки суто поняттєво-термінологічній матерії науки про власні назви на прикладі вивчення *nomina propria* мілітарної сфери, але також іншому дуже важливому питанню — функціонуванню загальномовного національного ономастикону в реаліях нової безпекової політики Європи.

Так, зокрема, у світлі цивілізаційних та геополітичних процесів під кінець десятих років ХХІ століття українська ономастика доволі чітко засигналізувала про появу низки інновацій, які торкнулись також таких традиційних класів власних назв, як антропоніми. Наприклад, у сфері питань про ідентифікацію людини в інтернет-просторі (пор. акаунти в соцмережах, nickname тощо), що, без сумніву, вимагає окремого дослідження. Натомість у контексті воєнних подій потрібно нагадати також про виникнення абсолютно нового (перед 2014 роком незнаного широкому колу носіїв мови) різновиду неофіційних антропонімів — військових псевдонімів («позивних») (див. Белей, 2020).

Що стосується нашого предмета дослідження — інновацій у сфері іншого класу онімів із антропогенною денотативною базою — урбонімів, то тут протягом останніх десяти років відбулось кілька хвиль інновацій, у переважній більшості пов'язаних тільки із явищем перейменування внутрішньоміських об'єктів, що відбувалось у світлі процесів декомунізації та десовєтизації. У 2015 році на контрольованій Україною території цей вектор здобув законодавчу

підтримку¹, що після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році переріс у спонтанний (суспільний) процес деколонізації (деросіянізації) українського урбономастикону. У відповідь на цей суспільний запит 1 березня 2023 року Верховна Рада України ухвалила відповідний закон². Отже, процес перейменувань на цілому просторі територій, контрольованих українською державою, торкнувся насамперед внутрішньоміських об'єктів, названих на честь російських письменників, композиторів, політичних діячів тощо, напр.: А. Пушкіна, А. Толстого, М. Лермонтова, А. Глінки, Катерини II-ої, М. Булгакова тощо.

Наступною активною зоною інноваційних процесів українського ономастикону ХХІ століття у, зокрема воєнного періоду, — є хремотонімія. Не викликає найменших сумнівів факт, що вивіски із рекламою відомих брендів в українських містах ось уже протягом останніх 30-ти років стали органічною складовою урбаністичного простору України. Так до онімного простору сучасного українського міста потрапили власні назви відомих торгових марок серійних виробів локального, загальнодержавного та світового значення. Згідно зі словником ономастичної термінології Д. Бучка та Н. Ткачової, *товарний знак* — *власна назва певної марки, типу, сорту товару, що однаковою мірою стосується кожного екземпляра в цій серії й усієї серії в цілому, пор. численні назви алкогольних напоїв, продуктів харчування, парфюмерної продукції і под. і лише в останні десятиліття їх визнано онімами, що належать до хремотонімів* (Бучко, Ткачова, 2012, с. 172–173). Незважаючи на те, що рівень присутності торгових марок у візуальному мовному просторі українського суспільства станом на поч. ХХІ століття зрівнявся із країнами західної Європи, настання воєнної дійсності 2022 року спричинило переформатування цієї сфери, розширивши хремотонімний матеріал за рахунок власних назв різного виду зброї та військової техніки. Такі назви відразу знайшли своє віддзеркалення в мас-медіях, соцмережах, на білбордах та інших візуальних поверхнях українських населених пунктів. Наприклад, товарні знаки серійного озброєння та військової техніки (САУ *Вільха*, *Zuzana*, *Ceazar*; танки *Abrams*, *Leopard*, літак *F-16*, реактивні системи залпового вогню *HIMARS*, ракетні комплекси *Taurus*, *ATACAMS* тощо) стали відомі для більшості українців. Неабияк промовистим у цьому контексті може бути факт присвоєння новонародженим дітям імен *Джавелін* та *Джавеліна*³, що походять від власної назви аме-

1 Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону використання їх символіки», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (16.07.2023).

2 Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>, доступ 19.09.2022

3 В Україні хлопчика і дівчинку назвали на честь Javelin, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3448540-v-ukraini-hlopcika-i-divcinku-nazvali-na-cest-javelin.html> (19.09.2022).

риканського протитанкового ракетного комплексу *Javelin*. Особливу нішу в цій групі власних найменувань в українському мовному просторі займає номенклатура (офіційна та неофіційна) ВПК країни-агресора, наприклад: балістичні ракети *Іскандер*, *Кинджал*, крилата ракета *Калібр*⁴, безпілотний літак *Гарань* (неофіційно *Шахед*) тощо.

З огляду на виняткову вагу воєнних подій, пов'язаних з інвазією РФ 2022 року, без перебільшення можна ствердити, що хрематонімікон української мови ХХІ століття неймовірно швидко набув виразного мілітарного забарвлення, де оніми на позначення зброї та військової техніки помножили в кілька разів свою фреквентивність порівняно з воєнним періодом між 2014–2021 роками. Безпрецедентна частотність уживання цього типу онімів досі не знайшла свого віддзеркалення в українських ономастичних дослідженнях, залишаючи чималу прогалину в ономастичній терміносистемі. Зі зрозумілих причин жоден ономастичний термінологічний словник досі не відготовує цей пропріальний пласт. Водночас можна констатувати, що явище появи нових найменувань спричинило чималий ряд питань терміно-поняттєвої природи. Наприклад, постає кардинальне питання: до якого класу онімів треба відносити власні назви, які позначають предмети озброєння та військову техніку? Зваживши природу і специфіку такого виду денотатів, власні назви на їх позначення варто окреслювати як особливий вид класу хрематонімів — прагматонім (від гр. *pragma*, *pragmatos* „предмет, річ” + онім) — вид хрематоніма, *власна назва одиничного виробу предмета побуту, напр.: сорт яблук «Симиренка», «Слава переможців», печиво «Марія»* (Бучко, Ткачова 2012, с. 152). Однак, урахувуючи сферу застосування предметів, якою є військова галузь, на нашу думку, доцільно до канви терміна на їх позначення ввести відповідно цю інформацію, а отже, — *мілітаріпрагматоніми*. Особливість місця і статусу цього підвиду хрематонімів у системі прагматонімікону полягатиме саме у специфіці призначення цих „виробів”, створених для нанесення ураження і знищення ворога та його інфраструктури. Саме такий критерій, на наше переконання, є визначальним для ідентифікації об'єкта номінації власних назв — *мілітаріпрагматонімів*. Водночас варто зауважити, що власні назви таких предметів, як стартовий пістолет, спис, фехтувальні шпаги, дрібнокаліберна гвинтівка і под., які створено як спортивний інвентар, не можуть бути зараховані до *мілітаріпрагматонімів*. Навіть якщо гіпотетично припустити можливість використання всього вище перерахованого інвентаря у процесі яких-небудь воєнних дій, то і так власні назви цього спорядження і надалі

4

Офіційно цей тип ракети позначається кількома варіантами найменувань. Так, зокрема, країна-виробник поруч із назвою «Калібр» паралельно (в суто військовому дискурсі) застосовує циферно-літерне позначення цієї ж ракети: 3М54. У свою чергу НАТО для внутрішнього застосування на озброєння країни-противника надає своє найменування і коди. Щодо ракет Калібр альянс застосовує назву SS-N-27 „Sizzler”.

не будуть кваліфікуватися як мілітаріпрагматоніми. Окрім цього прикладу, можна також навести цілу низку виробів, призначення котрих може змінюватись okazіонально — залежно від поставлених завдань. Це так звані вироби подвійного призначення. Так, наприклад, неабияк проблематично в цьому контексті визначити призначення транспортних літаків. Усесвітньо відомий український літак „Мрія” АН-225 первинно був створений як транспортний літак для військових потреб совєтської армії, зокрема для транспортування космічного корабля багаторазового використання «Буран». Проте після розпаду СРСР найбільший літак у світі почав обслуговувати транспортування вантажів у рамках цивільної авіації, поки в лютому 2022 року не був знищений відділами російської армії.

Подібна дилема може постати також щодо визначення мети призначення квадрокоптерів, великогабаритних вантажівок, бензовозів, залізничних ешелонів, які, як відомо, можуть використовуватись як у цивільних, так і воєнних цілях. На основі аналізу всього зібраного матеріалу можна ствердити, що перелік об’єктів номінації воєнного призначення для окреслення мілітаріпрагматонімів має неймовірно широкий спектр, відповідно до часової епохи і відповідних їй можливостей ведення бойових дій.

Отже, сучасний, сучасний перелік об’єктів номінації військової сфери враховує озброєння (холодна зброя, стрілецька зброя (пістолети, автомати, кулемети), зенітні протитанкові та протиракетні установки, гармати, гаубиці, реактивні системи залпового вогню, балістичні, крилаті ракети; вибухівка (снаряди, протипіхотні та протитанкові міни, бомби), обмундирування та засоби індивідуального захисту воїна (військова форма, тактичні черевики, бронежилет, каска, тактичні окуляри, оптичні приціли, тепловізори, прилади нічного бачення), військова техніка (бронетранспортери, танки, самохідні артилерійські установки, літаки, штурмовики, бомбардувальники, транспортні літаки), системи протиповітряної оборони, радіолокаційні станції тощо.

Принагідно підкреслимо, що власні назви вище наведених об’єктів номінації проявляють різні ступені пропріальності, найкращим найкращим прикладом чого можуть бути власні назви військових кораблів, катерів, тральщиків, буксирувальників, авіаносців, крейсерів, оскільки саме вони демонструють належність до онімів іншого статусу, котрі на противагу прагматонімам позначають одиничний об’єкт номінації — єдиний екземпляр у світі (Москович, 1966). Ця закономірність широкого діапазону статусу об’єкта номінації дає всі підстави заакцептувати твердження відомих сучасних хрематономастів — Артура Ґалковського (Gałkowski, 2016) та Алексея й Ольги Склярєнків (Sklyarenko, 2019), які обстоюють доцільність поділу прагматонімів на групи за інтенсивністю прояву пропріальності. Отже, українські мілітаріпрагматоніми демонструють широкий спектр пропріальності: від найменувань серійних виробів (товарних знаків, серіонімів) до власних назв одиничних екземплярів цього виду денотата.

Протягом останнього десятиліття у структурі ономастикону української мови поряд із наявними різновидами власних назв об'єктів антропогенної природи появилась низка якісно нових онімних утворень. Так, зокрема, серед новобудов українських міст до 2022 року появились нові об'єкти, призначені для найрізноманітніших форм життєдіяльності сучасного (європейського) мешканця міста, починаючи від комфортного проживання в багатоквартирних житлових комплексах, місць проведення дозвілля і шопінгу та завершуючи робочим місцем сучасних компаній та одноосібних фрілансерів, злокалізованих в офісних центрах, різноманітних габах та коворкінгах. Усі ці названі об'єкти номінації послуговуються пропріальними одиницями, місце і статус яких повинні ще знайти своє віддзеркалення в терміно-поняттєвій структурі української науки про власні назви. Воєнна агресія Росії спричинила появу в сучасному українському загальномовному просторі ряд нових онімних утворень, які з огляду на специфіку денотатної основи пропонується об'єднати в окремо взятий підклас хрематонімії — мілітаріпрагматоніми. Проведений аналіз термінології із галузі ергоніміки дав нам підстави паралельно розглядати доцільність виокремлення новоутвореного виду — мілітарергонімів — власних назв військових об'єднань.

Попри очевидні досягнення української ономастичної термінології, досі актуальним залишається завдання встановлення чітких критеріїв розрізнення видів *nomina propria*, які функціонують на периферії онімного простору української мови XXI століття. На основі проведеного аналізу можна ствердити: сучасна українська ономастика розглядає ергонімію, урбонімію та хрематонімію як автономні онімні підсистеми, які виразно вписались у невід'ємний склад компонентів онімного ландшафту сучасного українського міста. У контексті питання стратифікації сучасної урбонімії, хрематонімії та ергонімії визначальну роль може відігравати тільки чітке окреслення об'єкта номінації (денотата). Водночас згадані пропріальні класи української мови XXI століття продовжують характеризуватися такими рисами, як-от: вторинність, суб'єктивність та суспільно-економічна зумовленість. Остання риса протягом 2014–2024 років була й залишається³ сфокусована на перебігу російської воєнної інвазії, яка найочевидніше проявилась у явищах декомунізації та деколоніалізації українського урбонімікону. Для новоутворених видів власних назв — мілітарергонімів та мілітаріпрагматонімів — такими визначальними рисами є національно-політична та воєнна зумовленість.

Oleh Beley [Олег Белей] (ORCID: 0000-0003-3762-5111)

українське відділення Інституту слов'янської філології Вроцлавського університету, Наукові зацікавлення: лексикологія, слов'янська ономастика, історія української літературної мови. Публікації: Екстатингвальні чинники в контексті трансформації українського пропріального ландшафту міста ХХІ ст. (на прикладі урбанізмів, ергонімів та прагматонімів), „Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Ucrainica“, t. 10 (2023), с. 11–17; *Онімний ландшафт українського міста ХХІ століття: нарис проблематики*, Ужгород–Вроцлав 2021; Ukrainian Antroponymy in the Sociopolitical Context of the Post-Totalitarian Period. Anuari de Filologia: llengues i literatures modernes, 2020, № 10, с. 83–92, <https://revistes.ub.edu/index.php/AFLM/article/view/32878>.

oleh.beley@uwr.edu.pl

Bibliografia

- Белей, Л. Л. (2020). Позивні учасників АТО та ООС, *Мовознавство*, 3, с. 49–62 [Beley, L. L. (2020). Pozývni uchasynykiv ATO ta OOS, *Movoznavstvo*, 3, с. 49–62].
- Белей, О. (1999). Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород [Beley, O. (1999). *Suchasna ukrayins'ka erhonimiya: vlasni nazvy pidpryyemstv Zakarpattya*. Uzhhorod].
- Белей, О. (2008). Трансформація українського ономастикону посттоталітарного періоду на загальнослов'янському тлі. Wrocław [Beley, O. (2008). *Transformatsiya ukrayins'koho onomastykonu posttotalitarnoho periodu na zahal'noslov'янському тлі*. Wrocław].
- Бучко, Д., Ткачова, Н. (2012). *Словник української ономастичної термінології*. Харків: Ранок-НТ [Buchko, D., Tkachova, N. (2012). *Slovník ukraíns'koj onomastichnoj terminologii*. Kharkiv: Ranok-NT].
- Масенко, Л. (2004). *Мова і суспільство: Постколоніальний вимір*. Київ: Видавничий дім «КМ Академія» [Masenko, L. (2004). *Mova i suspil'stvo: Postkolonial'nyy vimir*. Kiiv: Vidavnychiy dim «KM Akademiy»].
- Мацюк, Г. (2009). *Прикладна соціолінгвістика*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка [Matsyuk, G. (2009). *Prikladna sotsiolingvistika*. L'viv: Vidavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka].
- Михайлов, П. (2016). *Имената на хотелите — между ономастиката и туристическата наука*. Пловдив [Mikhaylov, P. (2016). *Imenata na khotelite — mezhdú onomastikata i turisticheskata nauka*. Plovdiv].
- Москович, В. А. (1969). Товарные знаки. W: *Ономастика* (с. 251–259). Москва: Наука [Moskovich, V. A. (1969). *Tovarnye znaki*. W: *Onomastika* (с. 251–259). Moskva: Nauka].
- Німчук, В. (1966). *Українська ономастична термінологія (Проект). Повідомлення української ономастичної комісії*, вип. 1 (с. 24–43). Київ: Наукова думка. [Nimchuk, V. (1966). *Ukraińs'ka onomastichna terminologiya (Proyekt). Povidomlennya ukrains'koj onomastichnoj komisii*, vip. 1 (с. 24–43). Kiiv: Naukova dumka].
- Подольская, Н. (1988). *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: Наука [Podol'skaya, N. (1988). *Slovar' russkoy onomasticheskoy terminologii*. Moskva: Nauka].
- Сидоренко, О. (2020). Специфіка іменувань готелів східних регіонів України, *Південний архів (філологічні науки)*, 81, с. 113–116 [Sidorenko, O. (2020). *Spetsifika imenuvan' goteliv skhidnikh regioniv Ukraїni, Pivdenniy arkhiv (filologichni nauki)*, 81, с. 113–116].
- Blanár, V. (2008). *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Bratislava: SJS SAV.
- Furdal, A. (1977). *Językoznawstwo otwarte*. Opole.
- Kowalik, K. (2020). Topograficzno-historyczna geneza nazw własnych krakowskich mostów i innych budowli służących przeprawie, *Studia Linguistica*, 15, s. 131–144.
- Galkowski, A. (2011). Chrematonomastyka jak oautonomizująca się subdyscyplina nauk onomastycznych. W: *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, red. M. Biolik, J. Duma (s. 181–193). Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Handke, K. (2000). Polskie nazwy przepraw przez rzekę. W: *Mosty — dzieła sztuki i inżynierii, zabytki. Materiały sesji naukowej*. Warszawa, 25–26 maja 2000, red. B. Wierzbicka (s. 13–22). Warszawa.
- Harvalík, M. (2019). *Mezinárodní slovanská terminologie: Reflexe, realita a vize. Konvergence a divergence v propriální sfere*. 20. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava.
- Imrichová, M. (2002). *Logonymá v systéme slovenčiny*. Prešov: Prešovská univerzita, 2002.
- Odaloš, P., (2015). *Modelovanie a modely chrématoným*. 19. slovenská onomastická konferencia (s. 464–472). Bratislava: Veda vydavateľ'stvo Slovenskej akademie vied.
- Skljarenko, A., Skljarenko O., (2005). Interrelationship between common nouns and proper nouns. Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, t. 1–2 (s. 277–282). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Šrámek, R., Kuba, L. (red.) (1989). *Chrématonyma z hlediska teorie a praxe: sborník z 3.celostátního semináře "Onomastika a škola"*, Ustí nad Labem 21.–22.6.1988. Brno: Onomastická Komise ČSAV (s. 13–20).